

Шевченко Анатолій Євгенійович,
доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України,
завідувач кафедри теорії, історії права і держави та конституційного права
ННІ права Університету державної фіскальної служби України
Биба Юрій Володимирович,
аспірант кафедри теорії, історії права і держави та конституційного права
ННІ права Університету державної фіскальної служби України

МЕТОДОЛОГІЯ ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

У вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як учення про методи пізнання та/або систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів та прийомів [1, с. 11–12].

Ми підтримуємо професора А. В. Савченка, який справедливо зазначає, що вибір конкретних методів наукових досліджень, з'ясування їх змісту, сутності й призначення визначає цінність й унікальність кожної наукової розробки [2, с. 19]. При цьому історико-правова наука може використовувати широкий спектр методів, поділяючи їх на основні та допоміжні, однак усі вони тісно пов'язані між собою, доповнюють один одного. Наведена позиція А. В. Савченка цілком узгоджується із теорією права, згідно з якою обрання конкретних методів зумовлюється об'єктом дослідження [3, с. 618–619].

У контексті нашого дослідження під методологією варто розуміти систему категорій діалектичного та історичного матеріалізму, яка дозволяє досліджувати і застосовувати на практиці пізнані закономірності, сутність та зміст виконання установами Міністерства юстиції України кримінального покарання. Це пов'язано з тим, що утвердження методологічного плюралізму в сучасній українській історико-правовій науці формувалось шляхом панування марксистсько-ленінської методології протягом десятиліть, що і обумовило статичне трактування права.

Саме тому у більшості сучасних досліджень науковці обґрунтовують свій методологічний інструментарій з попереднього переосмислення успадкованого

філософського світогляду на явища і процеси, які вивчаються і потребують певного наукового пошуку. А відтак проблеми виконання покарання у виді позбавлення волі набувають особливої гостроти, оскільки об'єктивно виникає потреба й у визначенні його методологічного інструментарію.

На такій позиції стоїть і зарубіжний вчений Д. А. Керимов, який вважає, що методологія – це вчення про структуру, логічну організацію, методи, засоби і форми діяльності дослідника в процесі пізнання ним досліджуваних явищ. Більш того, вчений поєднуючи пізнавальні можливості всіх наук, доводить, що методологія примножує і збагачує дослідницький потенціал кожної з них.

При цьому єдність діалектики, гносеології і логіки як методологічного ядра в пізнавальному процесі, на думку вченого, виступає як засіб суб'єктивного осмислення об'єктивного розвитку, який, оволодівши масами, перетворюється завдяки громадській практиці на «другу об'єктивність». Важливим, у зв'язку з цим, є такий його висновок: методологія будь-якого наукового дослідження, не повинна обмежуватися лише пошуком методів наукового пізнання. Її основу має становити низка взаємопов'язаних компонентів, перелік яких залишається відкритим [4, с. 44, 85, 97].

Ураховуючи наведені методологічні підходи, можемо констатувати, що методологія історико-правового дослідження проблем виконання покарань у виді позбавлення волі багаторівневою, у зв'язку з цим, вона практично використовує весь методологічний арсенал сучасної юридичної науки. Тому методологія історико-правового дослідження проблем виконання покарань у виді позбавлення волі не може бути обмежена використанням виключно історико-правового методу. Водночас цей метод є провідним, домінуючим над іншими методами пізнання.

Варто наголосити, що під час проведення історико-правового дослідження проблем виконання покарань у виді позбавлення волі важливим є узгодження географічного критерію з функціональним. Тому зазначимо, що в основі функціонального порівняння як універсального підходу до

дослідження проблем виконання покарань у виді позбавлення волі лежить вчення про функціональний метод у праві.

Як указується у науковій юридичній літературі, сутність функціонального методу дослідження полягає у виокремленні елементів соціальної взаємодії, що підлягають дослідженню, і визначення їх місця та значення у певному зв'язку, якісна визначеність якого робить необхідним його системний розгляд [5, с. 308]. При цьому, як зазначається в інших наукових юридичних джерелах, саме функціональний підхід дозволяє ґрунтовніше розкрити динамічну природу юридичної діяльності, її системність, структурні якості, місце в юридичній системі суспільства, більш конкретно показати, яким чином та в яких межах вона змінює реальну дійсність [6, с. 31].

Ми поділяємо позицію вітчизняного вченого М. С. Пузирьова проте, що найбільш прийнятним є використання категорії «підхід», що є значно ширшим за «метод». При цьому ми виходимо з того, що під час проведення порівняльних досліджень у галузі кримінально-виконавчого права, використовуючи функціональний підхід, дослідник застосовує низку загальнонаукових та спеціально-наукових методів. Такий підхід як зазначає вчений надає досліднику найбільшу свободу наукового пошуку, не обмежуючи його однією правовою сім'єю, дає можливість виявити й обґрунтувати «раціональне зерно» під час імплементації зарубіжного досвіду у кримінально-виконавче законодавство України і практику виконання покарань [7, с. 33–34].

До речі, історико-правовою наукою доведено, що результативність будь-якого наукового дослідження буде незначною, якщо використати лише один метод. Саме тому важливо розуміти, що застосування одного лише історико-правового методу недостатньо впливає на об'єктивність, достовірність, комплексність і репрезентативність наукових досліджень, адже аналогічні феномени, що мають підлягати порівнянню, мають бути попередньо досліджені за допомогою інших методів. Ось чому з урахуванням специфіки предмета нашого дослідження ми використали, крім історико-правового, в

їхній сукупності низку філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів, наведених нижче.

Використання у процесі дослідження історико-правового методу надало можливість виокремити чотири історичні періоди формування та розвитку вітчизняного законодавства у сфері виконання покарань у виді позбавлення волі, зокрема:

- 1) законодавство у сфері виконання покарань періоду українського державотворення (1917–1922 рр.);
- 2) виправно-трудове законодавство УСРР/УРСР (1922–1991 рр.);
- 3) виправно-трудове законодавство незалежної України до прийняття Кримінально-виконавчого кодексу (1991–2003 рр.);
- 4) сучасне кримінально-виконавче законодавство (з 2003 р. й дотепер).

Запропонована нами періодизація є авторським баченням процесів формування та розвитку вітчизняного законодавства у сфері виконання покарань у виді позбавлення волі [8, с. 156].

Резюмуючи вищевикладене зазначаємо, що методологія дослідження проблем виконання покарань у виді позбавлення волі – явище інтегральне, яке поєднує низку компонентів: світогляд і фундаментальні загальнотеоретичні концепції, загальні філософські закони та категорії, загальні та загальнонаукові методи. А тому ми не зводимо її до одного з компонентів, зокрема, до методу чи вчення про методи, оскільки за її межами залишаються інші більш важливі методи пізнання даної проблеми.

Методологічною основою розроблюваного нами напряму історико-правового дослідження проблем виконання покарань у виді позбавлення волі є сукупність методів і прийомів наукового пізнання, зумовлених метою й особливостями феномена, що аналізується – виконання покарань у виді позбавлення волі. Поєднання нами в процесі дослідження філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів здатне забезпечити всебічність та повноту історико-правового дослідження проблем виконання покарання у виді позбавлення волі.

Список використаних джерел:

1. Рябчинська О. П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-трейд, 2013. 448 с.
2. Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 616 с.
3. Рабінович П. М. Методологія юридичної науки / Юридична енциклопедія : в 6 т. / голова редкол. Ю. С. Шемшученко. Київ, 1998–2004. Т. 3: К–М. 2001. 789 с.
4. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права): монография. 5-е изд. Москва, 2011. 520 с.
5. Современная западная социология : словарь / Давыдов Ю. Н. и др. Москва: Политиздат, 1990. 432 с.
6. Шагиев Б. В. Юридическая деятельность в современном российском обществе (теоретико-правовой аспект) : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Москва, 2003. 154 с.
7. Пузирьов М.С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах : монографія. Київ: ВД «Дакор», 2018. 514с.
8. Биба Ю.В. Історія розвитку проблеми виконання покарань у виді позбавлення волі на теренах України (1970–2004). II Всеукраїнських науково-правових читань пам'яті доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України, член-кореспондента Національної академії правових наук України Н.Р. Нижник: зб. матер. / за заг. ред. А. Є. Шевченка. Вінниця, 2018. С.153–157.

**ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
КАФЕДРА ТЕОРІЇ, ІСТОРІЇ ПРАВА І ДЕРЖАВИ
ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА**

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
«ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ПРАВОВИХ
НАУКОВИХ ЧИТАНЬ»**

**пам'яті
доктора юридичних наук, професора,
заслуженого юриста України,
член-кореспондента Національної академії
правових наук України
НІНИ РОМАНІВНИ НИЖНИК**

**17 жовтня 2019 року
місто Ірпінь**

УДК 34(477)(063)
3-41

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Шевченко Анатолій Євгенійович – доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, завідувач кафедри теорії, історії права і держави та конституційного права ННІ права Університету державної фіскальної служби України.

Павлюх Ольга Анатоліївна – старший викладач кафедри теорії, історії права і держави та конституційного права ННІ права Університету державної фіскальної служби України.

Рекомендовано до друку Вченою Радою
Університету державної фіскальної служби України
(протокол № 13 від 20 грудня 2019 р.)

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, установ, організацій та іншої інформації несуть автори матеріалів. Переклади і передруки дозволяються лише за згодою авторів.

3-41

«ІІІ Всеукраїнські правові наукові читання» пам'яті доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України, член-кореспондента Національної академії правових наук України Ніни Романівни Нижник: збірник матеріалів / за заг. ред. А. С. Шевченка. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. 268 с.

ISBN 978-966-949-297-5

Збірник «ІІІ Всеукраїнських правових наукових читань» містить спогади колег, друзів, учнів та послідовників д.ю.н., професора Н.Р. Нижник, а також матеріали наукових досліджень працівників науково-дослідницьких установ, професорсько-викладацького складу, здобувачів вищої освіти з наукової проблематики, якою займалась Н.Р. Нижник: у сфері державного будівництва, публічного управління, конституційного права, адміністративного права та публічної служби, що знайшли актуалізацію та розвиток у вітчизняній правовій науці, зокрема, завдячуючи численним науковим працям її вдячних учнів і послідовників.

ISBN 978-966-949-297-5

© Університет ДФСУ, 2019
© Автори, 2019
© ТОВ «ТВОРИ», 2019

Камаралі Світлана Євгенівна ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.....	133
Берестень Артем Валерійович ПРОЦЕС ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СУЧАСНУ ПРАВОВУ СИСТЕМУ.....	137
Бригінець Олександр Олександрович НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС ЯК ОСНОВОПОЛОЖНА КАТЕГОРІЯ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	141
Антошкіна Валерія Костянтинівна ОСОБЛИВОСТІ ОБ'ЄКТУ ТЛУМАЧЕННЯ ЯК ОДНОГО ІЗ ВАЖЛИВИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПРОЦЕСУ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА.....	145
Шевченко Анатолій Євгенійович Биба Юрій Володимирович МЕТОДОЛОГІЯ ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	149
Шевченко Анатолій Євгенійович Бадахов Юрій Назірович ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ У 30-40-ИХ РОКАХ ХХ СТ.	154
Шевченко Анатолій Євгенійович, Пащенко Дмитро Андрійович РЕЖИМНІ ЗАХОДИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	161
Шевченко Дмитро Анатолійович, Павленко Єлизавета Валеріївна СОЦІАЛЬНІ ПРАВА ЖІНОК В УКРАЇНІ.....	166
Богатирьов Іван Григорович Бейгол Аліна Григорівна ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДВКС УКРАЇНИ.....	170
Лоцихін Олександр Миколайович Лаціхін Ірина Михайлівна ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНОЮ КОНТРОЛЮ НАД КОРДОНОМ – НЕОБХІДНА УМОВА ЗУПИНЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ НА ДОНБАСІ.....	173
Кудін Сергій Володимирович Шевченко Юлія Валеріївна ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ІЮСТИЦІЇ В УСРР У 20-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ.....	175
Зразевський Олександр Володимирович Чекарамів Антон Миколайович РУСЬКА ПРАВДА ЯК ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА КИЇВСЬКОЇ РУСІ.....	180